

Рецензия

От доц. д-р Наталия Цветанова Христова,

Департамент *Изкуствознание и история на културата* в НБУ,

научно направление 05.08.33 *Теория и история на културата*

за придобиване на научната степен “доктор”

по професионално направление в област на висше образование 8. *Изкуства*,

професионално направление 8.1. *Теория на изкуствата*

с кандидат Теодора Венцеславова Константинова

Тема: *Развитие на традицията в културните взаимоотношения между България и Австрия след 1989 година. Съвременно българско изкуство в чуждестранния художествен контекст*

Теодора Константинова е възпитаник на Нов български университет, преминала последователно през бакалавърска програма “Изкуствознание и артмениджмънт”, магистърска програма “Сравнително изкуствознание” и докторска програма “Изкуствознание и визуални изследвания”. Във всяка от образователните степени тя се обогатяваше с емпирично и аналитично знание и опит, които надграждаше осезателно през годините. Интересът ѝ към съвременното изкуство се задълбочи и получи практическа реализация чрез публикации в раздел “Критика” на портала за изкуство Artnewscafe Bulletin и като един от създателите на актуалната и днес образователна платформа за съвременно изкуство и култура “Art & Culture Today”. Полезен опит натрупва и като куратор на редица изложби.

Представеният дисертационен труд *Развитие на традицията в културните взаимоотношения между България и Австрия след 1989 година. Съвременно българско изкуство в чуждестранния художествен контекст* е резултат на тази цялостна активност и е логичен интерес с оглед по-натъшната ѝ професионална реализация. Изборът на темата е обоснован в увода на тезата, където са отбелязани два важни мотива: голямото впечатление, което ѝ прави изложбата от 2013 година в СГХГ

“Български художници във Виена. Съвременни практики в началото на 21-и век” с кураторски екип Мария Василева, Михаил Михайлов и Десислава Радева и особено насоките и подкрепата за по-задълбочено проучване на творческите реализации на български художници в Австрия, дадени на докторантката от д-р Мария Василева, която, както разбираме от неколкотократно споменавания в дисертацията, е подпомагала през цялото време Теодора при намиране и осъществяване на контактите с български и австрийски куратори, колекционери и художници, живеещи във Виена. Вторият мотив е осъзнатото мнение на авторката, че преди да се направи обобщено представяне на опитите за включване и адаптация на български съвременни артисти към чуждестранна, предимно западноевропейска художествена сцена, е необходимо да се извършат конкретни проучвания на това случаване в отделно взета държава. Художествените практики и взаимодействия между България и Австрия след 1989 г. за пръв път са обект на самостоятелно научно изследване.

Дисертацията се състои от увод, пет глави, заключение и две приложения – албум с изображения и интервюта с важни за изследването личности, в общ обем от 228 страници.

Изследователските усилия на Теодора Константинова са в две основни посоки и изводите се базират на два основни типа източници: архиви, каталози към изложби, теоретични трудове и актуални интервюта със съвременни артисти, куратори и колекционери. Безспорно проведените разговори и посещението на знакови изложби от 2015 до 2018 г. във Виена и България са от решаващо значение за по-прецизния анализ на социокултурната и артистична ситуация и особено при интерпретацията на конкретните работи на съвременни артисти, разгледани в дисертацията. За пребиваването във Виена докторантката двукратно е подпомогната от Централния фонд за стратегическо развитие на Нов български университет.

В увода ясно са формулирани целта, основните задачи и методологията на докторската теза. Заявено е намерението да се съчетава културно-историческия с изкуствоведския анализ, което като цяло е осъществено в работата.

Текстът е добре структуриран. Подходът е хронологично-проблемен, той е определен от Т. Константинова и като “едновременно емпиричен и интерпретативен” и основателността на това уточнение е доказана в първа глава, в която фактологично са проследени и коментирани традиционно силните контакти между България и Австрия

от края на XIX в. до края на осмото десетилетие на XX в., осъществявани в по-голяма част от времето под регламентацията на двустранни културни спогодби между двете държави. В годините на късния социализъм връзките и конкретните творчески реализации стават по-интензивни благодарение на активността и личните инициации на висши администратори на културни и художествени институти и творчески организации като Светлин Русев и Христо Друмев. Благоприятни условия за това са както благосклонното отношение на комунистическата власт конкретно към тези личности, така и безвизовият режим с Австрия, държава, която играе ролята на мост между геополитическите Изток и Запад в годините на Студената война.

Непосредствено след това са изследвани и анализирани променените политически и социокултурни обстоятелства след 1989 г., които в немалка степен прекъсват тази традиция и водещо място заемат личните инициативи и контакти на изявени или съвсем начинаещи художници, които избират да продължат или доразвият образованието си във Виена и впоследствие да се реализират на австрийската или световната артистична сцена. Като имаме предвид разкритата от дисертантката голяма активност на австрийската държава през 90-те на години на XX и първото десетилетие на XXI в., проявена, макар и по политически причини, за културно приобщаване на бившите източноевропейски артисти чрез отпускане на стипендии, грантове, финансиране на изложби, конференции и други подобни изяви, впечатлява почти пълното отсъствие на международна културна политика на българската държава през същия период. В този случай въпросът за традицията става сложен за проблематизиране. Като че ли известна устойчивост и връзка с предходния период откриваме предимно в съществуването и дейността на БКИ “Дом Витгенщайн”, в който само като изключения се експонира съвременно изкуство (изложбата “Ключалката на г-н Витгенщайн” с куратор Борис Костадинов (2012/13) и експозицията “Traitatus Lfius” с куратор Кристина Шрай (2017) – и двете коректно представени и подробно анализирани от докторантката. Това е и причината Т. Константинова да разкрива процесите във вида, в който те реално са протекли, чрез осъществяване на българо-австрийските художествени контакти благодарение на инициативността на определени галерии, куратори и колекционери от двете страни, без да задълбочава темата за смяната на държавните роли.

Отграничените два основни периода - края на XX – началото на XXI в. и след приемането на България в Европейския съюз през 2007 г. са логично и убедително

аргументирани, тъй като става дума за различно линейно време и променено усещане на художниците при нови обстоятелства, предоставящи възможност за адекватно включване в австрийската художествена среда. Т. Константинов говори за различни “вълни” художници, които се отправят към Виена след 1989 г. Първа е групата от вече изявени съвременни художници на българската сцена от края на 80-те и началото на 90-те години. Прегледът на родното неконвенционално изкуство от този период е кратък и твърде селективен, но той е необходим за разкриването на импулса и причините за избора на виенската художествена сцена от тези артисти за личностна презентация и реализация.

Основните две “вълни”, отграничени от авторката, имат своята специфика и като творчески изяви, и като различни акценти, които поставят в работите си и благодарение на които провокират интереса на австрийските специалисти. Те са назовани от докторантката артисти с “ново усещане за място”. Националните специфики, възприемани като израз на национална идентичност, са търсени аспекти в работите на представители на първата “вълна” (90-те години – началото на XXI в.). Локалното българско при втората (2007-а – 2018 г.) постепенно избледнява и като присъствие в творчеството на художниците с български произход, и като интерес от страна на австрийски куратори и ценители. Това, както отбелязва и докторантката, не са абсолютни характеристики на художествените произведения през отделните периоди, но са ясно отграничими специфики.

Добър анализ е направен и на работите на две знакови личности, които трайно се установяват да живеят и работят във Виена - Адриана Чернин и Пламен Деянофф. Т. Константинова е отбелязала сходствата, но и различията между тях. Информацията от двукратно проведеното и по-обстоятелствено интервю с Чернин е спомогнала за по-задълбочения изкуствоведски анализ на творчеството на художничката.

При представянето и коментара на проекта “Бронзова къща” на Пламен Деянофф, реализиран в София през 2018 г. на мястото на бившия мавзолей, се забелязва известна идеализация и отсъствие на критичен поглед както към променящи се позиции и интерпретации на автора към собствената си работата, така и към реакцията на специалисти и неизкушената публика, която беше доста противоречива.

Твърде интересни наблюдения и анализи на произведенията на Красимира Стикар, Адриана Чернин, Ив Тошайн, Мара Матушка и Иво Димчев са изложени в

глава четвърта на дисертацията, озаглавена “Независима естетика”. В нея специално внимание е отделено на взаимодействието и сходствата на български с конкретни австрийски художници (Иво Димчев – Франц Вест и Адриана Чернин, австрийската художничка Мария Ласниг и Мара Матушка).

Във финалната пета глава е направен опит да се отграничи и докаже наличието на “друга гледна точка”, когато погледът на редица “австрийски художници с български произход”, каквато е собствената им идентификация, приета и от Т. Константинова, е обърнат отново към българската художествена сцена. Тук би могло анализът да се задълбочи, за да се достигне до по-категоричен извод. Да се отговори на въпроси от вида: тази тенденция трайна ли е, от какво е обусловена, кои художници по-често излагат у нас и кои обстоятелства ги предразполагат – наличието на нови галерийни пространства за съвременно изкуство, увеличените възможности и засилената активност на български куратори или най-вече на факта, че това са устойчиво реализирани художници на глобалната артистична сцена и в този момент усещат потребност, а и възможности от презентирание и утвърждаването си и в България.

В заключението отново са припомнени основните тези, развити в текста на дисертацията, нещо, което според мен е ненужно повторение. Докторската теза на Теодора Константинова е богата с емпиричен материал, анализи и поставени проблеми, които би могло да се разгърнат в заключителната част.

В дисертацията са направени сериозни приноси към разработваната тема. Бих изброила само някои от тях:

- Събраният обилен визуален материал, макар и селектиран, може да послужи за начало на каталогизиране на работите на български артисти, представени както на виенската, така и на българската художествена сцена;
- Многобройните изложби, които Теодора коментира, са своеобразен културен афиш на експозиции, осъществени в периода 2016-2018 г. във Виена и София;
- Обогатеният изкуствоведски анализ на някои конкретни произведения на включени в дисертацията художници;

- Разкритата голяма роля за конкретни творчески реализации от българска и австрийска страна на организации като КултурКонтак, EVN, Erste Bank и др.;
- Представена е и терминологичната историографска дискусия около употребата на понятия като “Източна Европа” (съответно източноевропейски художници), “бивша Източна Европа”, както и понятието “Западна Европа”, всички те с различно, определено геополитическо съдържание в годините на Студената война и логично станали проблемни след нейния край;
- Безспорно ценни са проведените и публикувани изцяло или в съкратен вид интервюта с български и особено с австрийски и присъстващи на австрийската артистична сцена художници с български произход, куратори и колекционери.

Тук бих отправила и една препоръка към докторантката. Съдържанието на интервютата дават големи възможности за анализ в различни посоки. Някои от тях Теодора е развила, други е пренебрегнала, вероятно защото фокусът са ѝ предимно артистичните изяви. Работата би се обогатила значително, ако се разкрият и проблематизират както трудностите и спецификите в индивидуалните пътища и реализации на отделните художници, трайно установили се във Виена през отграничените етапи на това установяване, така и при един по-задълбочен анализ на различните рефлексии на някои от произведенията в австрийска и българска среда.

Авторефератът отговаря на изискванията на закона. Приносите са коректно представени.

Теодора Константинова има четири основни публикации по темата на дисертацията: една отпечатана, една приета за печат и едната е на етап подготвена за печат. В списъка са включени и публикации в *Artnewscafe Bulletin*, 2017. 29.07.2017.

Заключение: Представеният дисертационен труд *Развитие на традицията в културните взаимоотношения между България и Австрия след 1989 година. Съвременен българско изкуство в чуждестранния художествен контекст* е плод на самостоятелно изследване на значим проблем за изкуствоведската наука, разработен е

на основата на проучване на обилен литературен, архивен и визуален материал и е с безспорно приносен характер.

Всичко тава ми дава основание убедено да гласувам и да призова и останалите членове на научното жури да гласуват за присъждането на Теодора Венцеславова Константинова на образователната и научна степен “доктор” в професионално направление 8.1. Теория на изкуствата.

10 октомври 2021 г.

Подпис:.....